

els noms

Alcover: un falcó, un pesador, una tribu i una tomba

Admès unànimement que Alcover és un nom d'orgien -etimològic- àrab i donant per segur que jo no sóc un arabista, la meua intervenció en el tema no pot ser excessivament erudita, com potser fóra desitjable i algú tal vegada deu esperar trobar, sinó més aviat pròpia d'un aficionat que ha recollit pacientment les diverses opinions anteriors i que és capaç -això sí! - de fer-ne comentari.

De teories sobre quin és l'origen i significat del nom d'aquest poble, n'hi ha de dues menes. Les unes, que tenen com a expositor més important el nostre estimadíssim Cosme Vidal, es fonamenten en unes grans dosis d'imaginació, en un sentit romàntic de la llengua i en una decidida voluntat embellidora. Les altres, que han defensat diferents lingüistes, intenten explicar el fenomen a partir d'un coneixement de les lleis per les quals les llengües evolucionen i, en concret en aquest cas, d'un més o menys profund coneixement de l'àrab i de la història del català.

Començaré per les divagacions somiadores de l'escriptor modernista Cosme Vidal, el qual va deixar escrit en la seva monografia històrica de la vila que ara ens interessa: "Possessionats els alarbs del paradisiac Camp de Tarragona, cercaren un lloc a propòsit, entre el pla i la muntanya, per a fundar un poble que els servís de centre comercial d'ambdues contrades, i al redòs de les antedites coves construïren les seves primeres cases. Mercès a l'excel·lent posició, en vista de tot el Camp i al peu de la regió muntanyosa amb la qual amb la vessant del riu Glorieta tenia la seva més fàcil comunicació, la població àrab anà creixent i adquirí gran importància. Aleshores va ser quan l'anomenaren *Al-Kover*, que signific *Cap de la tribu*, nom que és el que conserva en els nostres dies així modificat: Alcover."

Vidal -o l'Aladern, com més us plagui- volia donar a Alcover una entitat capitalina i, ja que això no podia demostrar-ho per a les posteriors èpoques documentades ni per a les anteriors del domini romà, va pensar en l'època àrab, potser amb la confiança que la manca de documents evitaria qualsevol desmentiment. Aquesta opinió l'escrivia l'any 1897 i, anys després, el 1904, en el *Diccionari popular de la Llengua Catalana*, rectificava: Alcover "vol dir *la tribu*, o més pròpiament *lo circuit*, per estar la població circuida de muralla". Amb aquesta precisió, Alcover perdia entitat, categoria. Ja no era cap de tribu, sinó simplement tribu o, encara millor, es reduïa el significat del nom a un simple caràcter descriptiu.

En la mateixa monografia de 1897, però, l'Aladern apuntava una altra etimologia. Deia: "Alguns han volgut explicar l'etimologia de diferent manera. L'escut o segell de la vila és una ala de falcó, i prenent peu d'això diuen que un veí de la vila en època llunyana matà un ocell aleshores desconegut, i havent esbrinat que era un falcó, digueren: *falcó ver*, això és, falcó veritable, i d'aquí donaren al poble el nom de

Falcover, que per supressió de la *F* es convertí en *Alcover* (...)" L'Aladern no especifica qui són aquests "alguns" que opinen d'aquesta imaginativa manera i ell mateix puntualitza: "La teoria, encara que enginyosa, no té cap fonament, i la raó explica això d'altra manera (...)"

Sigui com sigui, tanmateix, el parer de l'Aladern no ha estat desmentit. Els uns -la veu popular- perquè se'l creuen i l'adopten tal com sol adoptar-se una tradició, amb els ulls predisposats a l'indemostrable. Els altres -els lingüistes- perquè pensen que no val la pena esmerçar-hi temps, de tan feble com és la seva base teòrica. Les opinions de l'Aladern, però, tant les que ell defensava -*cap de tribu, tribu, circuit*- com les que criticava -*falcó ver*- han tingut les seves derivacions. Així, l'himne oficial de la Vila, compost per Maria Teresa Llorens, l'any 1967, va titular-se *Al-Kover*, nom que també van adoptar un bar de la muralla i algunes altres iniciatives. Mentrestant, una entitat juvenil creada el 1974 s'autodenominava Agrupació "Falcó ver", nom de què he de sentir-me, en part, responsable.

L'any 1981, el butlletí del CEA va ser el portaveu d'una polèmica sobre el nom d'Alcover, en la qual em vaig veure immers. Llavors va aparèixer una opinió que, tot i partir d'un aficionat - Salvador Gumà- es distanciava dels criteris aladernians. Deia Gumà: "Com que no sóc arabista m'haig de repenjar en fets. Fa quaranta anys assistí a un curs d'àrab, i el mestre explicava: El Kevir = El Gran. Aquest significat em sorprengué per l'analogia amb Alcover, poble que en temps dels moros ja era més gran que els poblets de la rodalia! Doncs, Al-cover vol dir El Gran, com si diguéssim el cap de comarca, el major dels que l'envolten." I més tard: "L'origen del nom Alcover ve de l'àrab El-Kevir que vol dir *el gran*, i no d'Al-Kover (?) ni de Falcó ver (malgrat l'ala del segell de la vila)..."

Abans de l'opinió de Gumà, ja havien aparegut algunes opinions d'especialistes. Entre elles, la que s'havia donat com a més vàlida era la que reproduïa el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll. Diu: Procedeix "d'una forma mossaràbiga *al.kobáir*, 'el pesador', composta de l'àrab *kobba*, 'balança o romana' ("statera", ap. Martí Voc.) i el sufix llatí *-ariu*." Aquesta opinió, no gens engrescadora per als escriptors d'arrel romàntica, tot i que és la que s'ha donat generalment com a bona i a la qual Joan Coromines, en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, no ha fet cap esmena, va ser contestada per S. Gumà en l'article més amunt indicat. Deia: "... ni crec que vingui (Alcover) de *Al-Kobbair* que, si significa *el pesador*, és incongruent aplicat a una vila i més encara si hi hem d'afegir una desinència llatina improbable en un temps tan llunyà dels romans. Oposadament, hi escau molt bé *el gran* referit a un poble." Aquesta manifestació llavors no va tenir cap rèplica. Tanmateix, eren ben fàcils d'explicar dues coses que la desvirtuaven. En primer lloc, que el nom d'un poble no necessàriament ha de provenir d'un qualificatiu que el defineixi. Pensem, per exemple, que Bràfim procedeix del nom propi de persona Ibràhim; Rodonyà també prové d'un nom personal; Cabra es refereix a un animal; etc. En segon lloc, la desinència llatina no tan sols era probable, en aquella època, sinó freqüent. Pensem en altres noms d'origen àrab: Albiol (àr. *al-bayún* + ll. *-olu*); els Garidells (àr. *al-gàrij* + ll. *-ellos*); etc.

Quedaria, doncs, la hipòtesi d'Alcover-Moll si no fos que darrerament n'ha aparegut una altra. L'especialista Pere Balañà i Abadia, en el llibre *Els noms de lloc de Catalunya* (Generalitat de Catalunya, 1989), tot i citar la hipòtesi d'Alcover Moll,

---

es decanta per dir que Alcover procedeix de l'àrab *al-qubáir*, significat *la tomba petita*.

Em va causar una bona impressió llegir-ho, perquè coincideix amb una opinió que m'havia passat pel cap ja fa alguns anys, però que jo no m'atrevia a defensar per manca de suport teòric. A mi em semblava que l'etimologia d'*Alcover* podia coincidir amb la d'*alcova*, procedent segons Alcover-Moll d'al.kobba i segons Coromines d'al.qúbba que, diferències de transcripció a banda, voldria dir *la volta*, *la cúpula*, *la capella*, *la cambreta*, *la petita cambra adjacent a una sala*. Aquesta significació m'havia atret l'atenció quan, traduint un text de Maupassant, em vaig trobar el següent passatge:

"Ja coneixeu els magnífics boscos d'aquesta part d'Algèria, aquestes barrancades gairebé impenetrables en què els avets abatuts embussen els torrents, i aquests petits sotals de baladres que, de dalt estant de les muntanyes, semblen tapissos d'Orient estesos al llarg dels cursos d'aigua. Ja sabeu que en tot moment, en aquests boscos i sobre aquestes costes, on es diria que ningú no ha penetrat mai, de sobte es troba la cúpula de neu d'una *kubba* encloent els ossos d'un humil morabit, d'un morabit isolat, a penes visitat de tant en tant per alguns fidels obstinats, vinguts de l'aduar veí amb un ciri a la butxaca per encendre'l a la tomba del sant".

Quan vaig llegir aquest fragment, casualment seia al meu costat una noia àrab i vaig demanar-li si em sabia interpretar aquell mot. Va dir-me el que ja sabem: una tomba. Després vaig documentar-me més. Es tracta d'un monument alçat a la memòria d'un morabit, eremita musulmà, el qual estava format per un cub i una volta. No tinc, naturalment, prou coneixements del tema com per dir que aquesta etimologia sigui millor que la proposada per Alcover-Moll. Però, en qualsevol cas, sembla més estimulante per a l'historiador amb ganes d'imaginar-se coses. I, d'altra banda, no sembla sospitosa de tendenciositat.

J.CAVALLÉ